

De theologische faculteit te Leuven in de negentiende eeuw

Een overzicht van haar ontwikkeling en haar relatie met de priesteropleiding in Nederland

206 In juli 1832 richtte Jan Theodoor Beelen, een oud-student van het kleinseminarie Hageveld die toen als theologiestudent in Rome verbleef, een brief aan zijn voormalige seminariepresident Cornelis van Bommel. Kort voordien had Van Bommel, die in 1829 bisschop van Luik was geworden, zijn pupil ingelicht over het plan van de Belgische bisschoppen om in het nieuwe koninkrijk een "Instituut van hoogere Theologische studiën" op te richten. Dat instituut, opperde Beelen, "zou men het Seminarium Patrium kunnen heeten, want, volgens aanleiding van uw plan, zouden beiden, Belgen zoowel als Hollanders, daarvan nut kunnen trekken. Bij voorraad dank ik U, Monseigneur, uit naam van de Hollanders, voor uwe gunstige beschikking".¹ Twee jaar later, in 1834, werd het vermelde instituut geopend als de theologische faculteit van de heropgerichte katholieke universiteit van Leuven. In 1836 werd Beelen zelf in Leuven benoemd als hoogleraar in de Heilige Schrift, het begin van een bijna veertigjarige carrière die hem tot een van de toonaangevende theologieprofessoren van België in de negentiende eeuw maakte.

In deze bijdrage zullen we de vraag stellen wat er geworden is van Beelens hoop dat dit theologisch instituut het gemeenschappelijke opleidingsinstituut zou worden, waar Nederlanders en Belgen, als vanouds, hun voordeel uit konden halen. Keerde in de negentiende eeuw iets weer van de belangrijke rol die de Leuvense theologische faculteit in het kader van de Oude Universiteit voor de opleiding van priesters voor de rooms-katholieke kerk in de Republiek had vervuld? Om deze vraag juist te situeren leek het ons noodzakelijk eerst de evolutie van de Leuvense theologische faculteit in de negentiende eeuw te schetsen. Vervolgens behandelen we de relatie van de faculteit met katholiek Nederland door een presentatie van de Nederlandse professoren die in de faculteit werkzaam waren (met bijzondere aandacht voor de contacten die zij met hun vaderland hadden) en een overzicht van de Nederlandse studenten die in de negentiende eeuw aan de theologische faculteit te Leuven hebben gestudeerd.²

1. DE HEROPRICHTING VAN DE THEOLOGISCHE FACULTEIT TE LEUVEN

De voorgeschiedenis. Met de opheffing van de Leuvense universiteit in 1797 was een einde gekomen aan een eeuwenlange traditie van acad-

Leo Kenis (1953), docent geschiedenis van kerk en theologie aan de theologische faculteit van de KU Leuven.

1 Brief van J. T. Beelen aan C. van Bommel (Rome, 14 juli 1832), uitgegeven door Jan Paquay, *Het klooster van St.-Truiden en Mgr van Bommel* (Lummen, 1933), p. 26-27.

2 Voor uitvoeriger informatie over wat volgt verwijzen we naar onze dissertatie, *De Theologische Faculteit te Leuven in de negentiende eeuw 1834-1889*. Brussel, 1992; verder: *The Louvain Faculty of Theology in the Nineteenth Century. A Bibliography of the Professors in Theology and Canon Law, with Biographical Notes*. Leuven, 1994; 'The Louvain Faculty of Theology and Its Professors: 1834-1889', in: *Ephemerides Theologicae Lovanienses (ETL)*, 67 (1991), p. 398-414.

mische theologiebeoefening in de Zuidelijke Nederlanden. De gevolgen van deze breuk voor de priesteropleiding waren reëel, maar mogen wellicht toch niet worden overschat. Reeds in het eerste decennium van de negentiende eeuw werden de grootseminaries heropend. De Zuid-Nederlandse bisschoppen hebben geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid die hun door de Franse overheid was geboden om, naast de grootseminaries, een 'metropolitaans seminarie' voor voortgezette theologische vorming op te richten. Deze instellingen werden overigens spoedig omgevormd tot theologische faculteiten en in de Keizerlijke Universiteit geïntegreerd. Voor de bisschoppen was deze constructie wegens de staatsinmenging onaanvaardbaar, en zij was trouwens ook onwerkbaar, zoals uit de amechtige geschiedenis van de Franse faculteiten is gebleken.³

Na de Franse overheersing bleven kerkleiders en katholieke academici in de Zuidelijke Nederlanden ijveren voor de heroprichting van de Leuvense universiteit.⁴ Leuvense oud-professoren hebben daartoe herhaaldelijk verzoeken gericht, eerst aan onderhandelaars op het Congres van Wenen, en na de vestiging van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden aan koning Willem I. In kerkelijke kringen impliceerde de wens tot heroprichting van de Leuvense universiteit uitdrukkelijk ook het verlangen om de theologische faculteit opnieuw op te richten. In juli 1815 motiveerde de Mechelse vicaris-generaal Joseph Forgeur dat verlangen op basis van het gelijkheidsbeginsel: als de protestantse Nederlanders in het Noorden universiteiten kregen waarin hun religie werd onderwezen, dan was het ook een onvervreemdbaar recht van de katholieken in het Zuiden om minstens één universiteit te hebben waar zij hun godsdienst publiekelijk konden onderwijzen. Volgens Forgeur was een theologische faculteit daar een noodzakelijk onderdeel van en verstrekte zij een opleiding die fundamenteel verschilde van de vorming in de op de zielzorg gerichte seminaries: "Il n'y a que dans une Université que l'on puisse devenir profond théologien".⁵

Zodra koning Willem I de inrichting van het universitair onderwijs in de Zuidelijke Nederlanden liet onderzoeken, zagen zijn ambtenaren dat de oprichting van een theologische faculteit het meest delicate onderdeel van dit plan zou worden. Aan de ene kant waren zij ervan overtuigd dat het tot de opdracht van de overheid behoorde een optimale opleiding van een verlichte geestelijkheid te verzekeren, maar anderzijds waren zij beducht voor de problemen die een onvermijdelijke coöperatie met de geestelijke overheid zou meebrengen. Uiteindelijk werden in 1817 drie rijksuniversiteiten opgericht, in Leuven, Luik en Gent. De oprichting van een theologische faculteit werd uitgesteld en zou er ten tijde van het Verenigd Koninkrijk niet komen, want onmiddellijk rees van kerkelijke zijde protest tegen de onderwijspolitiek van de regering.

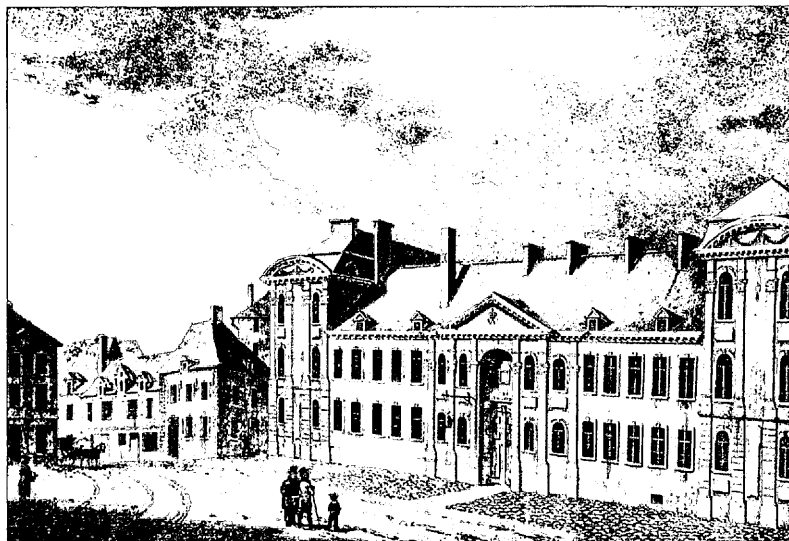
De krachtmeting tussen de kerkelijke overheid en de regering werd op het vlak van de opleiding van de geestelijkheid in alle scherpte uitgevochten. Het conflict escaleerde in het jaar 1825, toen het gouvernement in Leuven een Collegium Philosophicum oprichtte, dat een ver-

3 Hun geschiedenis is geschreven door Bruno Neveu, *Les facultés de théologie catholique de l'Université de France (1808-1885)*. Parijs, 1998.

4 Zie voor de algemene achtergrond (en literatuur) over wat volgt J.P. de Valk, *Roomser dan de paus? Studies over de betrekkingen tussen de Heilige Stoel en het Nederlands katholicisme, 1815-1940* (Nijmegen, 1998), p. 51-122.

5 J. Forgeur aan A.J. Lammal, deken van Leuven, 26 juli 1815, in [P.F.X. De Ram], 'Documens concernant les démarches faites en 1814 et 1815 pour le rétablissement de l'Université de Louvain', in: *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain*, 1 (1837-1838), p. 205-206, n. 1.

plichte vooropleiding voor de theologiestudie verstrekke. De leiding van de kerk heeft bij monde van de Mechelse aartsbisschop F. de Méan onmiddellijk tegen deze inmenging van de overheid in de priesteropleiding geprotesteerd. Het is opmerkelijk dat verscheidene Noord-Nederlanders in deze confrontatie met de overheid een belangrijke inbreng hebben gehad.⁶ Van bij het begin van het conflict werd De Méan bijgestaan door de reeds genoemde Cornelis van Bommel (Hageveld was in 1825 gesloten), door Cornelis van Wijckerslooth (medestichter van Hageveld en sinds 1811 docent aan het semi-

Het Collegium Philosophicum van Willem I werd ondergebracht in het vroegere Pauscollege, wat maar al te zeer herinnerde aan het Seminarie-Generaal van Jozef II. Het pauselijk wapen in de voorgevel was vervangen door een gekroonde letter W. Litho door De Marbaix, in De Cloedt, Voyage pittoresque, Brussel, 1829 [KU Leuven, Universiteitsbibliotheek, Prentenkabinet].

narie van Warmond), door de jurist Charles van der Horst (sinds 1826 secretaris van De Méan) en, op de achtergrond, door Antonius van Gils, president van het grootseminarie van Den Bosch en voormalig theologieprofessor te Leuven. Zij waren het die de protestbrieven van De Méan aan de overheid opstelden en het verzet in den lande organiseerden. Ze kregen spoedig de medewerking van de Mechelse vicaris-generaal Engelbert Sterckx (de latere aartsbisschop), die gaandeweg de hoofdrol ging spelen, en ook van Pierre François Xavier De Ram, secretaris van het aartsbisdom en later de eerste rector van de heropgerichte Leuvense universiteit.

Deze groep, in navolging van A. Simon soms de 'Mechelse School' genoemd, domineerde de actie van de kerkelijke overheid tegen de regering, een strijd die dus in wezen volgde uit onverzoenbare aanspraken inzake toezicht op en zeggenschap over het middelbaar en hoger onderwijs. De kerkelijke overheid haalde tenslotte haar slag thuis: in 1829 stemde Willem I ermee in dat het Collegium Philosophicum facultatief was, een jaar later werd het gesloten. Dit maakte het herstel van een door de kerkelijke overheid geleide priesteropleiding mogelijk, maar ondertussen was de vorming van een generatie priesters grondig verstoord. In de meeste gevallen hadden de priesterkandidaten hun opleiding een tijdlang moeten onderbreken. Sommi-

6 Zie o.m. A.F. Manning, *De betekenis van C.R.A. van Bommel voor de Noordelijke Nederlanden* (Utrecht/Antwerpen, 1956), p. 82-124.

gen gingen, eventueel via een Franse of Duitse omweg, hun theologiestudies in Rome doen. Anderen, minder fortuinlijk, hadden zich enige tijd door zelfstudie in de filosofie en theologie moeten bekwamen. Deze inbreuk op de normale opleidingssituatie heeft een stem- pel gedrukt op de carrière van de eerste professoren generatie aan de theologische faculteit te Leuven en verklaart zelfs ten dele tegen- stellingen die onder deze theologen naar voren kwamen.

De katholieke universiteit. De heroprlichting van de katholieke univer- siteit laat zien hoe de Belgische bisschoppen meteen na de onafhanke- lijkheid doelbewust werk hebben gemaakt van de reorganisatie van de opleiding van hun clerus.⁷ Reeds op hun eerste bijeenkomst in november 1830 beslisten zij jaarlijks 'conferenties' te organiseren, waarop de professoren van de seminaries zich konden beraden over de verbetering en uniformering van de priesteropleiding.⁸ Op hun vol- gende bijeenkomst, in april 1832, richtten zij daarenboven een 'pro- vinciaal seminarie' op, waar de beste studenten uit de diocesane semi- naries hun theologiestudies konden voortzetten (dit is het instituut waar Van Bommel en Beelen naar verwezen). Nog hetzelfde jaar, in oktober 1832, breidden de bisschoppen dit plan verder uit met het besluit een complete universiteit op te richten. De katholieke univer- siteit werd in 1834 in Mechelen geopend en een jaar later, nadat de rijksuniversiteit te Leuven was opgeheven, naar Leuven overgeplaatst. De eerste rector werd Pierre François Xavier De Ram, die als hoogle- raar kerkelijk recht aan de theologische faculteit verbonden was.

Van bij de oprichting heeft de leiding van de universiteit alles in het werk gesteld om de Leuvense universiteit als een rechtzinnig katholieke universiteit in het daglicht te plaatsen. Deze bezorgdheid om de orthodoxie had te maken met de toenmalige discussies over het liberaal-katholicisme, dat onder invloed van Lamennais in de jaren van de Belgische onafhankelijkheid onder de clerus veel aanhang had gekend. Zeker na de veroordeling van H.F. de Lamennais groeide het aantal ultramontaanse tegenstanders, die regelmatig ook de vertegen- woordigers van de Leuvense universiteit van liberaal-katholicisme beschuldigden. Om de gemoederen te bedaren, trachtte rector De Ram bij de initiële keuze van de professoren een evenwicht tussen voor- en tegenstanders van het mennaisisme te bewaren. En vanaf de aanvang liet aartsbisschop Sterckx niet na Rome te verzekeren dat over de orthodoxie van de theologieprofessoren niet de minste twijfel bestond.

De handboeken die de professoren in het eerste academiejaar gebruikten blijken dat in ieder geval te bevestigen. Jean Mathieu Thiels maakte voor dogmatische theologie gebruik van de *Institutio- nes theologicae* van de Mainzer theoloog Bruno Liebermann.⁹ Voor de colleges moraaltheologie baseerde Jean Baptiste Verkest zich op de meest recente editie van het bekende, achttiende-eeuwse handboek van Petrus Dens.¹⁰ Voor kerkelijk recht werd het handboek van de Italiaanse canonist Giovanni Devoti gevolgd.¹¹ Al deze handboeken waren zonder meer orthodox, sommige in hun herwerkingen zelfs

7 Zie o.m. Richard Mathes, *Löwen und Rom. Zur Gründung der Katho- lischen Universität Löwen unter besonderer Berücksichtigung der Kirchen- und Bildungspolitik Papst Gregors XVI* (Essen, 1975), p. 160-221.

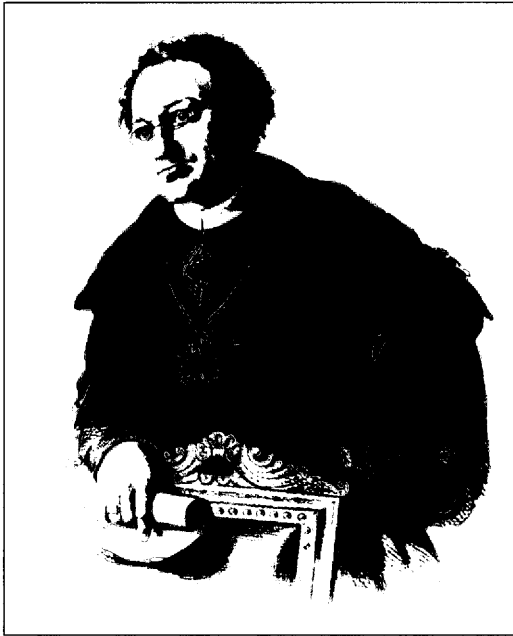
8 Deze samenkomsten zijn er gekomen, maar pas twaalf jaar later, vanaf 1842. Cf. A. Simon, *Le Cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)* (Wette- ren, 1950), dl. 2, p. 26-30.

9 F. Leopold Bruno Lie- bermann, *Institutiones theologicae*. Mainz, 1819-1827 (5 dln.). Ongetwijfeld maakte Thiels gebruik van de "Editio quarta emenda- ta", uitgegeven te Leuven in 1832-1833.

10 Petrus Dens, *Theolo- gia ad usum seminariorum et sacrae theologiae alum- norum*, wellicht de editie (in 7 dln.) die in 1828 te Mechelen was uitgegeven.

11 Joannes Devoti, *Insti- tutionum canonicarum li- bri IV*. Rome, 1785-1789; o.m. in 1822 en 1830 waren te Gent herdrukken uitge- geven.

uitgesproken ultramontaans van strekking. Ook laten zij duidelijk zien dat de in Leuven gedoeerde theologie aanvankelijk volledig in de lijn van de bestaande seminarie-opleiding lag. Dens en Devoti waren in deze periode heruitgegeven door toedoen van de invloedrijke Gentse seminariepresident Augustin Ryckewaert. In een advies bij de heroprichting van de Leuvense universiteit had Ryckewaert de "theologia Dens" uitdrukkelijk aangeprezen als het meest adequate theologiehandboek, dat in alle seminaries van België werd gebruikt en ook in het buitenland (inclusief Rome) bekendheid begon te ver-

Jan Theodoor Beelen (1807-1884), hoogleraar H. Schrift en de Oosterse talen te Leuven. [KU Leuven, Centrale Bibliotheek].

werven.¹² Dit geldt ook voor de Nederlandse seminaries, waarvan er verscheidene in deze periode van het handboek van Dens gebruik maakten.¹³

2. ONTWIKKELINGEN ROND DE THEOLOGISCHE FACULTEIT IN DE NEGENTIENDE EEUW

In de jaren 1840 kende de Leuvense theologische faculteit een dynamische groei. In deze periode werd in Leuven ook een filosofische stroming ontwikkeld die als traditionalisme respectievelijk ontologisme in de filosofiegeschiedenis een eigen plaats heeft gekregen.¹⁴ Zij werd bij uitstek vertegenwoordigd door de filosofieprofessor Gerard Casimir Ubaghs (afkomstig uit Nederlands Limburg), die deze filosofie uitwerkte in een aantal handboeken die al vanaf 1842 door Rome onderzocht en uiteindelijk, na een langdurige strijd, in 1866 veroordeeld werden. Wanneer we de aandacht richten op de repercussies van de traditionalistische controverse op de Leuvense theologie, dan

12 Cf. Kenis, *De Theologische Faculteit*, p. 100.

13 Zie Lodewijk Winkel, "Ten dienste der seminaristen. Handboeken op de Nederlandse priesteropleidingen, 1800-1967", in: *AGKKN*, 30 (1988), p. 18, 45-46.

14 Hierover is meer (maar niet altijd precieze) informatie te vinden in C.E.M. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven in Nederland en België 1880-1980*, dl. 5: *De filosofie van Leuven* (Leuven/Baarn, 1989), p. 9-76.

15 Zijn leerling, de latere rector Nicolas Laforet, aarzde niet hem te plaatsen "au premier rang des plus profonds métaphysiciens de tous les âges".

N.J. Laforet, *La vie et les travaux d'Arnold Tits, ancien professeur à la Faculté de théologie de l'Université catholique de Louvain* (Brussel, 1853), p. 2.

16 Zie o.m. de toespraak van juli 1847, ter gelegenheid van de tweede doctorspromotie in de theologische faculteit, *De laudibus quibus veteres Lovaniensium theologi efferrī possunt Oratio*. Leuven, 1848.

is de belangrijkste figuur de Belgisch-Limburgse theoloog Arnold Tits, sinds 1840 hoogleraar aan de theologische faculteit. Tits was, meer nog dan Ubaghs, de inspirator van de 'Leuvense school', die een enthousiaste groep studenten rond zich verzamelde.¹⁵

Discussies over de oriëntatie van de theologie. Meteen na het aantreden van Tits ontstond in de theologische faculteit een conflict dat rechtstreeks te maken had met tegengestelde visies over de conceptie en oriëntatie van de theologie. De grote tegenspeler van Tits was zijn collega-dogmaticus Jean Baptiste Malou, een oud-student van het Collegium Romanum. Het meningsverschil tussen beiden is het vermelden waard: Tits en Malou kunnen gelden als de belangrijkste Leuvense theologen in deze periode, en daarbij is hun meningsverschil representatief voor een kwestie die de katholieke theologie van de negentiende eeuw bezighield: welke was de beste weg om een valabel katholiek antwoord te formuleren op de nieuwe uitdagingen van het contemporaine denken?

In de betreffende discussie werd de onderlinge tegenstelling geïnterpreteerd in het kader van het klassieke onderscheid tussen positieve en speculatieve theologie. De voorkeur voor een van beide aspecten van de theologiebeoefening wisselde nogal in de loop van de katholieke theologiegeschiedenis. In de periode die wij bestuderen, was het vooral de positieve theologie die sterk tot bloei kwam en als theologische methode de 'zekere' keuze vertegenwoordigde. Speculatieve theologie stond vlug onder de verdenking van heterodoxie, zeker wanneer ze in de reflectie over het geloof een beroep deed op nieuwe filosofische denkkaders. De positieve oriëntatie van de theologie was de 'veilige' optie, en het is dan ook niet toevallig dat bijvoorbeeld rector De Ram in officiële toespraken (die vaak dienst deden als ideologische legitimatie van de positie van Leuven) verwees naar de lange traditie van positieve theologie, waardoor de Leuvense theologen, in plaats van zich te laten verleiden tot vluchtige speculaties op basis van steeds wisselende filosofische systemen, zich strikt hielden aan de solide getuigenissen van Schrift en Traditie.¹⁶

De twee opties worden door de protagonisten Malou en Tits perfect gerepresenteerd. Malou was een typisch produkt van de positieve, historisch georiënteerde theologie van de 'Romeinse school'.¹⁷ Voor zijn colleges te Leuven volgde hij nauwgezet de *Praelectiones theologicae* van Giovanni Perrone, die hij zelf in een Leuvense editie had uitgegeven.¹⁸ Dit werk was een van de meest invloedrijke theologische handboeken van de negentiende eeuw, gebruikt in talrijke theologische opleidingen en seminaries.¹⁹ Perrone beoogde een breedvoerige uiteenzetting van het christelijke geloof op basis van een diepgaande studie van de christelijke leer, zoals die in Schrift en Traditie te vinden was. Ook al vertoonde hij een zekere openheid voor nieuwe accenten en probleemstellingen, de intentie van zijn theologiebeoefening bleef hoofdzakelijk apologetisch en in speculatieve verdieping was hij nauwelijks geïnteresseerd.²⁰

De verdiensten van deze theologie komen in Malou's werk tot

17 Zie hierover Karl Heinz Neufeld, 'Römische Schule'. Beobachtungen und Überlegungen zur genaueren Bestimmung', in: *Gregorianum*, 63 (1982), p. 677-699.

18 *Praelectiones Theologicae, quas in Collegio Romano S.J. habebat Joannes Perrone [...]. Editio Lovaniensis, diligenter emendata, et variis accessionibus ab auctore locupletata.* Leuven, 1838-1843 (9 dln.).

19 In totaal verschenen 34 edities van het handboek. Veel verspreid (in 43 drukken) was ook de verkorte versie, *Praelectiones Theologicae [...] in Compendium redactae*, waarvan o.m. in 1846 een tweedelige editie in Leuven verscheen, die luidens een bericht van J.T. Beelen in de *Revue catholique*, 5 (1847-1848), p. 30 meteen in de seminaries van Roermond, Brugge en Gent als handboek in gebruik werd genomen.

20 Recente literatuur over Perrone vindt men in de notitie van Erich Naab, in: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, dl. 7 (Herzberg, 1994), k. 227-229.

uiting. Hij had een diepgaande kennis van de christelijke traditie, in het bijzonder van de Byzantijnse kerk, en maakte die te nutte door zijn intensieve medewerking aan de *Patrologia* van Jacques Paul Migne, meer bepaald als verantwoordelijke voor de organisatie van de *Series graeca*.²¹ Bij deze en andere uitgaven van christelijke teksten werd Malou niet door een strikt wetenschappelijke interesse gemotiveerd. Hij wilde er zijn clerus spiritueel mee vormen of op doctrinair vlak wapenen in de ideologische strijd tegen protestantisme, rationalisme en liberalisme. Deze oogmerken lagen ook ten grondslag aan de polemische werken die Malou heeft gepubliceerd. Af en toe wist hij de beperkingen van de polemieken te overstijgen, zoals in een werk tegen de protestantse bijbelgenootschappen, waarin hij het katholiek standpunt inzake de canoniciteit van de bijbelse geschriften en de principes van de bijbellezing presenteerde.²²

Tegenover deze positieve theologie stond de conceptie van theologie zoals ze door Arnold Tits was uitgewerkt. Tits was ervan overtuigd dat het katholieke denken, op straffe van anachronisme, verplicht was zich met de filosofische stromingen van de moderne tijd te confronteren en ze op hun eigen terrein van antwoord te dienen. Hiertoe had hij zich uitvoerig in de Duitse filosofie verdiept en als repliek een traditionalistisch geïnspireerde filosofie ontworpen. Zijn visie op de oriëntatie van de theologie gaf hij weer in een rapport over de organisatie van het theologie-onderwijs, dat door het Belgisch episcopaat in 1848 aan de Leuvense faculteit was gevraagd.²³ Hier legde hij sterk de nadruk op de noodzaak om in alle onderdelen van de dogmatische theologie (inclusief de 'bijzondere' dogmatiek) naast een positief ook altijd een speculatief onderdeel te verwerken, waarin over de inhoud van de geloofsleer in discussie met het actuele denken werd gereflecteerd. In zijn colleges confronteerde Tits zijn studenten met de fundamentealtheologische kwesties die in de katholieke theologie ter discussie stonden. De neerslag van dit onderricht bestond in een vierdelige *Theologia generalis*, die alleen in autografie werd verspreid.²⁴ Tits ging uitvoerig in op epistemologische en methodologische kwesties, richtte zich vooral tegen het semi-rationalisme van Georg Hermes, en trad ook uitvoerig in kritische discussie met de 'pantheïstische' systemen van Hegel, Fichte, Schelling en hun volgelingen. Voorts liet hij in het tractaat over de Openbaring zien hoe traditionalistische categorieën benut konden worden om theologische begrippen te verhelderen. Met het voortijdig overlijden van Tits in 1851 werd dit origineel project van fundamentealtheologisch onderzoek aan de faculteit afgebroken. Later heeft het, meer bepaald door ingrepen in het kader van de traditionalistische controverse, geen kans tot verdere ontwikkeling gekregen.²⁵

De veroordeling van het Leuvense traditionalisme. Het conflict tussen Malou en Tits over de theologie verliep gelijktijdig met de controverse over het traditionalisme. Reeds in 1842 raakten beiden in een grondig meningsverschil, en Malou maakte meteen zijn bezwaren tegen Tits' positie aan rector De Ram bekend. Tits' verwerking van de Duit-

21 Zie Adalbert Hamman, *Jacques-Paul Migne. Le retour aux Pères de l'Église* (Parijs, 1975), p. 115-139; id., 'Les principaux collaborateurs des deux *Patrologies* de Migne', in: A. Mandouze en J. Fouillheron (red.), *Migne et le renouveau des études patristiques. Actes du colloque de Saint-Flour 7-8 juillet 1975* (Parijs, 1985), p. 180-191.

22 *La lecture de la Sainte Bible en langue vulgaire jugée d'après l'Écriture, la Tradition et la saine raison.* Leuven/Parijs/Bonn, 1846 (2 dln.). Het boek gold als de grondigste studie die op dat ogenblik over de kwestie voorhanden was.

23 Het rapport was samengesteld door Tits, die toen decaan van de faculteit was, in samenwerking met zijn secretaris Beelen. Het was getiteld *Réponses aux Questions proposées par Nos Seigneurs les Evêques de Belgique à la Faculté de Théologie de l'Université de Louvain par l'intermédiaire du Recteur Magnifique*

se filosofie was volgens Malou oppervlakkig en gevaarlijk voor het theologie-onderricht, aangezien ze de fundamenteën van de theologische traditie dreigde te ondermijnen. De reden voor deze ontsporing lag voor de hand: Tits was gewoon onvoldoende theologisch geschoold; op verscheidene gebieden van de theologie was zijn kennis ondermaats. Malou haalde een voorbeeld aan dat revelerend is voor het wederzijds onbegrip dat het conflict vertroebelde: toen Malou in een discussie de *natura pura* ter sprake bracht, bleek Tits dit concept nauwelijks te kennen en overigens als een scholastische futiliteit van

Marianus Verhoeven
(1808-1850), hoogleraar
kerkelijk recht te Leuven.
[KU Leuven, Centrale
Bibliotheek].

213

en gedateerd 26 februari 1850. Het is o.m. te vinden in het archief van het bisdom Brugge, B 284 (*Fonds J.B. Malou*). Tits' uiteenzetting over de algemene dogmatiek, vrijwel de helft van het rapport, is overgenomen in Laforet, *La vie et les travaux d'Arnold Tits*, p. 169-173.

24 Tits schreef twee versies van het werk. Van de tweede versie bezitten we alleen de eerste twee delen (in de theologische bibliotheken van Louvain-la-Neuve en Leuven). Een overzicht van het geheel wordt gegeven door Laforet, *La vie et les travaux d'Arnold Tits*, p. 179-210, die over de volledige tekst beschikte.

25 Enkele leerlingen van Tits werden door disciplinaire maatregelen in de onmogelijkheid gesteld om de door Tits ingeslagen weg voort te zetten. Latere pogingen van oudstudenten om de *Theologia generalis* uit te geven stuitten op een verbod vanwege de bisschoppen.

tafel te veggen. Deze uiteenlopende appreciatie van de 'klassieke' katholieke filosofie en theologie bleef de discussie grondig bepalen, zoals duidelijk werd in de loop van de jaren vijftig, toen verscheidene adepten zich in het dispuut mengden. Terwijl de vertegenwoordigers van het Leuvense traditionalisme trachtten een katholieke filosofie te ontwerpen die haar legitimiteit ten aanzien van het hedendaagse denken bewees, werden zij veroordeeld door tegenstanders die meenden dat het klassieke begrippenapparaat uit de katholieke traditie (en met name de beschouwing van de mens in zijn *status naturae purae*) nog steeds het beste wapen was om het rationalisme van antwoord te dienen. De ellenlange discussies leidden dan ook voortdurend tot kortsluitingen, die kwalijke gevolgen kregen wanneer de opinies van de Leuvense traditionalisten door hun tegenstanders met ketterse opvattingen in verband werden gebracht en werden aangeklaagd.

Reeds tijdens zijn professoraat te Leuven had Malou zich geërgerd aan de onaanvaardbare geest van eigengereidheid en opstandigheid die de nieuwe theorieën onder de priesterstudenten in Leuven

bewerkten. Nadat hij in 1848 bisschop van Brugge was geworden, ging hij zich in zijn strijd tegen het Leuvense traditionalisme dan ook op het disciplinaire vlak concentreren. De definitieve wending in de controverse kwam er in de jaren zestig, toen beide partijen een beroep deden op Rome om het pleit te beslechten. Malou speelde hierin een hoofdrol door verscheidene bezwaarschriften naar Rome te sturen, waarin hij niet alleen wees op de inhoudelijke verwerpelijkheid van het traditionalisme, maar vooral ook waarschuwde dat de controverse de eendracht en discipline onder de clerus ondermijnde.²⁶ Zodoende dwong hij Rome tot een beslissing, die er kwam in 1866, toen na een interne machtsstrijd in de curie de werken van Ubaghs werden veroordeeld.

De gevolgen van deze veroordeling waren vooral voor de theologische faculteit ingrijpend. Alle traditionalistisch gezinde handboeken dienden te worden vervangen door handboeken, opgesteld naar het model van het onderricht te Rome. Voortaan moesten de handboeken en publicaties van Leuvense professoren vooraf aan het oordeel van het episcopaat worden voorgelegd. Later verplichtten de bisschoppen alle betrokken professoren een onderwerpingsformulier te ondertekenen, waarin zij hun vroegere ideeën afzwoeren. Tenslotte volgde in 1873, na een nieuw incident over de interpretatie van de constitutie *Dei Filius* van het Eerste Vaticaans Concilie, het ontslag van de dogmatiekprofessor Jean Baptiste Lefebve, die meermaals door zijn collega Ferdinand Ledoux van traditionalisme was beschuldigd. Lefebve werd vervangen door de Nederlander Antoine Dupont, die evenals zijn collega's Ledoux en de Duitser Bernard Jungmann aan het Collegium Romanum had gestudeerd en in het Collegium Germanicum had verbleven.

De vermelde benoemingen pasten in een strategie die niet alleen door antitraditionalistische bisschoppen als Malou maar ook door iemand als nuntius Giacomo Cattani reeds langer was vooropgezet. Zij meenden dat een 'gezondmaking' van het onderricht aan de Leuvense faculteit slechts mogelijk was door suspecte professoren te vervangen door betrouwbare, in Rome gevormde theologen. Deze doelstelling hebben ze in Leuven grotendeels gerealiseerd: in de tweede helft van de jaren zeventig had onder de professoren op de zes belangrijkste leerstoelen alleen de exegeet Thomas Lamy nooit in Rome gestudeerd.

De gevolgen van dit alles voor de oriëntatie en de kwaliteit van de Leuvense theologie laten zich raden. In de jaren zeventig grepen de meeste professoren terug op handboeken die elders, en meer bepaald in Rome, in gebruik waren. Vooral de theologie van Johann Baptist Franzelin werd vaak gevolgd. Ondertussen was de faculteit onder meer door de ingrepen van hogerhand in een malaise geraakt. De atmosfeer van wantrouwen en verdachtmaking kwam nog eens aan het licht in de lotgevallen van het handboek van de canonist Ferdinand Moulart over *L'Église et l'État*, wellicht een van de belangrijkste werken die aan de Leuvense theologische faculteit in de negentiende eeuw zijn geproduceerd. Na uitvoerige betwistingen in verband met

²⁶ Een belangrijk onderdeel hiervan is gepubliceerd door André Franco, 'La première réaction systématique dans l'épiscopat belge contre l'enseignement du traditionalisme à l'université de Louvain. Commentaire et étude du *Liber Memorialis* de Mgr Malou', in: *ETL*, 34 (1958), p. 453-495.

een onderzoek te Rome mocht het boek in 1878 toch worden gepubliceerd.

Vernieuwing op het einde van de eeuw. De publicatie van het werk van Moulart was een signaal van de vernieuwing die zich in het opener klimaat onder het pontificaat van Leo XIII ook aan de theologische faculteit begon door te zetten.²⁷ Twee initiatieven markeerden het begin van een nieuwe vitaliteit te Leuven. In 1882 werd op aandringen van Rome in de faculteit godgeleerdheid een leerstoel thomistische wijsbegeerte opgericht, die later werd uitgebreid tot het vermaarde, door Désiré Mercier geleide 'Institut Supérieur de Philosophie'.²¹⁵ Daarnaast werd het historisch-kritisch onderzoek in de faculteit uitgebouwd. Nieuwe historische onderzoeksmethodes waren reeds in het onderwijs aan de letterenfaculteit toegepast, toen de patroloog Bernard Jungmann in 1890 van rector Jean Baptiste Abbeloos de opdracht kreeg ze via een kerkhistorisch seminarie ook in de theologische faculteit in te voeren. De vernieuwing werd voortgezet door een nieuwe generatie professoren als Albin Van Hoonacker, Alfred Cauchie en Paulin Ladeuze, de grondleggers van de Leuvense school van historisch onderzoek in de twintigste eeuw.

De omstandigheden waarin de theologische faculteit op het einde van de eeuw een nieuwe dynamiek ontwikkelde, tonen aan hoe zij kon profiteren van de voordelen die haar integratie in een complete universiteit boden. Ook haar internationale bekendheid hing sterk samen met het feit dat zij deel uitmaakte van de universiteit te Leuven. Het Leuvense model van een 'vrije' katholieke universiteit heeft onder de katholieken in verscheidene landen inspirerend gewerkt.²⁸ Deze internationale aantrekkingskracht, die tot uiting kwam in een relatief groot aantal buitenlandse studenten te Leuven, werd voor de theologische faculteit nog versterkt door een factor die in deze context vermeldenswaard is. Sinds 1857 werden in het American College van Leuven honderden priesterkandidaten, Europeanen zowel als Amerikanen, op hun pastorale taak in de katholieke kerk van de Verenigde Staten voorbereid.²⁹ Hoewel het American College zelf in een opleiding voorzag, volgden de beste studenten ook colleges in de *schola minor* van de theologische faculteit (die tot in 1877 bestond), en enkelen onder hen zetten hun theologiastudies voort op hoger academisch niveau. Ook in deze samenwerking kwam er op het einde van de eeuw vernieuwing: in 1898 werd de *schola minor* aan de faculteit heropgericht, dit keer met een programma dat uitdrukkelijk bestemd was voor de studenten van het American College, dat met de theologische faculteit werd geaffilieerd.

27 Zie hierover de 'klas-sieke' situatieschets van Roger Aubert, 'Le grand tournant de la Faculté de Théologie de Louvain à la veille de 1900', in: *Mélanges offerts à M.-D. Chenu, maître en théologie* (Parijs, 1967), p. 73-109, en verder Emiel Lamberts, 'De Leuvense universiteit op een belangrijk keerpunt tijdens het rektorat van A.J. Namèche en C. Pieraerts (1872-1887)', in: G. Braive en J. Lory (red.), *L'Église et l'État à l'époque contemporaine. Mélanges dédiés à la mémoire de Mgr. Alois Simon* (Brussel, 1975), p. 337-369.

28 Zie hierover uitvoerig Kenis, *De Theologische Faculteit*, p. 328-337.

29 Zie hierover John D. Sauter, *The American College of Louvain (1857-1898)*. Leuven, 1859.

3. LEUVEN EN NEDERLAND

Nederlandse professoren te Leuven. Reeds in de eerste jaren van de heropende universiteit werden in de theologische faculteit vier nieuwe professoren aangesteld, die allen hun vorming in Rome hadden

gekregen. In 1835 werd de Nederlander Marianus Verhoeven te Leuven hoogleraar kerkelijk recht. Een jaar later volgde de benoeming van Beelen op de leerstoel H. Schrift (en Oosterse talen). In 1837 volgde de West-Vlaming Jean Baptiste Malou op dogmatische theologie de ontslagnemende Jean Mathieu Thiels op, en in 1838 werd Anton Verhoeven (Marianus' broer) eveneens aan de faculteit benoemd. Deze uitbreiding van het professorenkorps had tot gevolg dat in 1838 drie van de zeven professoren van de theologische faculteit Nederlanders waren.³⁰

Henry Feye (1820-1894),
hoogleraar kerkelijk recht
te Leuven.
[KU Leuven, Centrale
Bibliotheek].

Onder de vier in Rome gevormde professoren onderscheidde de 'Germaniker' Malou en de gebroeders Verhoeven zich door hun inzet om de katholieke leer, zoals die in Rome verkondigd was, ook in de Nederlanden door te drukken. Reeds in 1840-1841 publiceerde Anton Verhoeven, met de medewerking van Malou, de *Institutiones philosophicae*, een tweedelig handboek van de Poolse jezuiet Joseph A. Dmowski, zijn voormalige professor aan het Collegium Romanum. Dmowski vertegenwoordigde een reactie vanwege de Romeinse school tegenover nieuwe ontwerpen van een katholieke filosofie. Verhoeven had zijn editie uitdrukkelijk bestemd voor de Nederlandse seminaries, ter vervanging van de zijns inziens deficiënte filosofiehandboeken die daar werden gebruikt.³¹

Dergelijke indirecte 'beïnvloeding' van het onderwijs aan de Nederlandse seminaries via de verspreiding van handboeken bleef uiterst beperkt. Bij nader inzien blijkt dat in de negentiende eeuw geen enkel werk, geschreven door een Leuvense theoloog, in een Nederlands diocesaan seminarie als handboek is gebruikt.³² Werkelijk contact van Leuven met Nederland verliep in de eerste plaats via de Nederlandse professoren die in Leuven werkzaam waren. Zij bleven

30 Cf. J. Coppens, 'Nederlandse hoogleraren in de theologie bij de heropgerichte Leuvense Universiteit', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 30 (1971), k. 1-12.

31 We kunnen aannemen dat dit de editie is die in Warmond werd gebruikt; Cf. Winkeler, 'Ten dienste der seminaristen', p. 18.

32 Zie de overzichten van Winkeler. Alleen in de minor-opleiding van de dominicanen gebruikte men een vrij onbelangrijk handboek van de Leuvense theoloog Antoine Haine, die trouwens alleen in de *schola minor* te Leuven doceerde. Winkeler, 'Ten dienste der seminaristen', p. 25, 46.

het kerkelijk leven in hun vaderland volgen en leverden er af en toe, meestal langs informele weg, hun bijdrage aan.

*Marianus en Anton Verhoeven.*³³ Marianus Verhoeven heeft zijn Romeinse contacten regelmatig aangewend om zich voor de Hollandse katholieken in te zetten. Zo zou hij in 1847 tijdens een reis naar Rome de *Aantekeningen over de Hollandse Missie* van F.J. van Vree, president van het seminarie van Warmond, op het Vaticaan hebben bezorgd om het herstel van de hiërarchie in Nederland te bevorderen. Een minder onschuldige rol had Verhoeven voordien gespeeld in verband met het ontslag van een van Van Vree's voorgangers, seminariepresident Joseph Michael Chedeville.³⁴ De aanleiding tot dit incident was gelegen in de benoeming van Theodoor Borret tot professor te Warmond in 1837. Borret, die een tijd aan het Collegium Romanum gestudeerd had en van daar de gebroeders Verhoeven kende, propageerde de moraaltheologie van Alfonsus van Liguori. Hij ontving regelmatig bezoek van Marianus Verhoeven, wat door zijn collega's met argwaan werd bekeken.

217

Men neemt aan dat van deze groep rond Borret, waartoe ook Charles van der Horst (inmiddels secretaris van het departement van de rooms-katholieke eredienst) behoorde, het initiatief is uitgegaan om naar Rome een rapport te sturen, waarin de toestand in de Hollandse Missie en meer bepaald aan het seminarie van Warmond in een zeer negatief licht werd geplaatst. Het rapport was wellicht door Verhoeven met medewerking van Borret opgesteld en werd op 22 december 1838 naar de Propagandacongregatie verstuurd. Het wees op tekortkomingen in het katholieke leven in de Hollandse Missie en stelde dat onder de clerus verdeeldheid heerste, onwetendheid, ambitie, arrogantie en hoogmoed. Warmond oefende een nadelige invloed uit, en met name president Chedeville werd van vier dwalingen beschuldigd. Hij hield de pauselijke onfeilbaarheid voor onbewijsbaar, meende dat de vijf veroordeelde jansenistische proposities niet in Jansenius' *Augustinus* te vinden waren, hield dat de burgerlijke overheid huwelijksbeletselen kan opstellen die ook voor God verplichten, en zou tenslotte de absolutie niet durven geven aan iemand die de moraal van Alfonsus beweert te verdedigen, vanuit de overtuiging dat wie Alfonsus in alles volgt, in de hel belandt.

Hoewel vice-superior Antonio Antonucci dergelijke beschuldigingen toeschreef aan het werk van intriganten, meenden de provisoren die toezagen op het beleid van Warmond toch dat Chedeville beter zijn ontslag kon aanbieden – hij was trouwens al bijna zeventig. Chedeville legde zich op 14 februari 1839 bij deze beslissing neer, maar kreeg van Antonucci wel de gelegenheid om op de vier beschuldigingen te repliceren, wat hij onverwijld en op de meeste punten overtuigend deed. Ondertussen hadden de drie andere Warmondse professoren, J. Brinkman, G.A. Oortmans en A.J. Pluym, die ook al wel wisten hoe de beschuldiging tot stand was gekomen, met een schrijven van 4 mei 1839 bij Antonucci om uitleg gevraagd over deze “machinationes in tenebris”, en meer bepaald over hun vermoeden

33 Zie H. Jacobs, 'Enige mededelingen over de gebroeders Verhoeven uit Uden, professoren te Leuven', in: *Bijdragen tot de Geschiedenis bijzonderlijk van het oud hertogdom Brabant*, 39 (1956), p. 33-62; artikelen van Leo Kenis over Anton en Marianus Verhoeven, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 14 (Brussel, 1992), resp. k. 714 en 715-718.

34 Zie hierover J.C. van der Loos, 'Geschiedenis van het seminarie Warmond tot 1853', in: *Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem*, 48 (1932), p. 443-464. Het incident wordt ook vermeld door De Valk, *Roomser dan de paus?*, p. 272-273.

dat Borret de “clandestinus delator fratrum” was. Hierop kon Antonucci meedelen dat, bij navraag, bij de Propaganda geen klachten tegen hen waren binnengekomen en dat er ook geen contact hieromtrent met Borret was geweest. Hiermee was het incident gesloten.

Een revelerende commentaar op de gebeurtenissen vinden we in een brief die Marianus' broer, Anton Verhoeven, op 27 april 1839 vanuit Leuven richtte aan de magister van het Collegium Germanicum te Rome.³⁵ Anton Verhoeven maakte melding van Chedeville's ontslag maar voegde er meteen aan toe dat het noodzakelijk was ook de andere professoren, immers allen volgelingen van Chedeville, te vervangen door professoren die de tegengestelde, ware beginselen verdedigden.

Verder noemde hij met name de drie professoren Brinkman, Oortmans en Pluym en suggereerde dat de Propagandacongregatie al wel langer op de hoogte was van de wens om ook hen te laten opstappen.

Het voorval van Chedeville's ontslag is symptomatisch voor de manier waarop in het negentiende-eeuwse katholieke interne spanningen werden aangepakt. Om te beginnen zien we de tactiek van denunciatie die ook elders in Europa werd toegepast. Daarbij grepen de beschuldigingen tegen Chedeville terug op de stereotiepe twistpunten uit het verleden, onder meer inzake het jansenisme, de onfeilbaarheid, de positie van de kerk tegenover de staat. Typisch is tenslotte de beschuldiging van Chedeville's verwerping van Alfonsus van Liguori. In deze jaren kan men spreken van een doorbraak van Alfonsus' equiprobabilisme in de verschillende katholieke onderwijsinstellingen. Dit ging gepaard met een opmerkelijk aantal intredingen van diocesane clerici in religieuze orden en congregaties. Zo traden in deze periode vier Warmonders toe tot de redemptoristen. In België treft men een gelijkaardig fenomeen aan:³⁶ verschillende seculiere priesters, en meer bepaald ook de Leuvense theologen Jean Baptiste Verkest en Anton Verhoeven, traden er toe tot de orde der jezuiten en brachten deze beslissing uitdrukkelijk in verband met hun optie voor het moraalstelsel van Alfonsus.³⁷

Anton Verhoeven keerde na zijn noviciaat als jezuiet naar Nederland terug en vervulde er verscheidene functies in zijn orde, onder meer als regent van het kleinseminarie van Culemborg. In 1869 verliet hij de jezuitenorde en was actief in het bisdom Roermond, waar hij onder meer de publicatie van de theologische conferenties voor de diocesane clerus verzorgde.³⁸

Jan Theodoor Beelen. Ook de reeds genoemde Jan Theodoor Beelen heeft zich een aantal keren met het seminarie van Warmond ingelaten, maar dan op een meer constructieve manier dan zijn collega Verhoeven. Overigens was omstreeks 1830 al aan Beelen gedacht in verband met een professoraat in Warmond. Uiteindelijk is dat niet doorgegaan, wellicht omdat bisschop Van Bommel Beelen in 1833 voor zijn seminarie in Luik kon 'wegkopen'.³⁹ Later, nadat hij in Leuven hoogleraar geworden was, heeft Beelen regelmatig contacten met Warmond gehad. In 1839 werd op zijn voorstel Michael T. Timmermans in Warmond benoemd tot professor dogmatiek.⁴⁰ Timmer-

35 Rome, Archief van het Collegium Germanicum-Hungaricum, *Brieven A. Verhoeve*: A. Verhoeven aan A. Delacroix, 27 april 1839.

36 Zie M. De Meulemeester, 'Introduction de la morale de S. Alphonse de Liguori en Belgique', in: *ETL*, 16 (1939), p. 468-484.

37 Vanaf deze periode ging Alfonsus' moraaltheologie niet alleen in Nederlandse seminaries domineren, maar ook bij de moraaltheologen in Leuven, die zich overigens, zonder academische aspiraties, vrijwel uitsluitend op de praktische vorming van hun priesterstudenten toelegden.

38 *Responsa ad Quaestiones Ruraemundenses Conferentiis Ven. Cleri hujus Dioeceseos propositas*. Venlo, 1870; Roermond, 1871, 1872; Weert, 1874.

39 Cf. J. Coppens, 'Beelen (Jean-Théodore)', in: *Biographie nationale*, dl. 29 (Brussel, 1957), k. 216-217. Volgens Van der Loos ('Geschiedenis', p. 443) was het veel eerder Chedeville die, "door Beelen uit het seminarie te weren", blijk had gegeven van afkeer van theologen die door hun studies in het buitenland voeling met het gods-

mans had in 1835 te Rome het doctoraat in de theologie behaald en zich daarna als kapelaan in Leuven gevestigd, om zich verder in de theologie te vervolmaken. In april 1840 stelde Beelen voor een leerstoel kerkelijk recht en christelijke oudheidkunde in Warmond op te richten, maar dit plan werd om financiële redenen niet uitgevoerd.⁴¹ In dezelfde periode stond Beelen volgens Gerard Brom mee aan de oorsprong van “een rooms orgaan voor denkende geesten” te Warmond.⁴² Na het ontslag van Chedeville waren de spanningen tussen Hagevelders en Warmonders in die mate opgelost, dat zo’n initiatief van een katholiek intellectueel tijdschrift mogelijk werd. In 1842 werd het blad door F.J. van Vree opgericht onder de titel *De Katholiek*, en met name dank zij de intensieve medewerking van Cornelis Broere luidde het “een nieuwe periode van de emancipatie” van de Nederlandse katholieken in.⁴³ Mogelijk was het ook aan een interventie van Beelen te danken dat *De Katholiek* in 1860, toen de controverse over het Leuvense traditionalisme in een beslissende fase trad, een zeer gunstig oordeel over de Leuvense opvattingen uitsprak.⁴⁴ De anonieme auteur van de uitvoerige bijdrage, die namens de redactie sprak, identificeerde de positie van *De Katholiek* vrijwel volledig met de standpunten die de Leuvenaars in de kwestie innamen.⁴⁵ Deze opvallend positieve beoordeling lijkt ons een indicatie van het feit dat het Leuvense traditionalisme in Nederland doorgaans met een zekere openheid, soms zelfs met sympathie werd benaderd, ook al ging men zich in de loop van de controverse ook hier meer naar de Romeinse theologie en filosofie richten.⁴⁶

Beelen was in Leuven de baanbreker van een filologisch onderbouwde katholieke exegese en verrichtte ook op het vlak van de oriëntalistiek belangrijk werk. In de context van deze bijdrage is vooral zijn jarenlange arbeid aan een nieuwe Nederlandse vertaling van het Nieuwe Testament vermeldenswaard, die in de jaren 1859-1866 verscheen en ook onder Nederlandse protestanten goed werd ontvangen.⁴⁷ Later volgden daar nog vertalingen van een aantal boeken uit het Oude Testament op.

Henri Feye. Nog een andere Nederlandse hoogleraar van Leuven werkte enkele jaren aan *De Katholiek* mee, namelijk Henri Feye.⁴⁸ Feye had, net als Beelen, in Hageveld gestudeerd en vervolgens zijn studies in Rome voortgezet. In 1847 behaalde hij in Leuven het doctoraat kerkelijk recht. In 1848 werd Feye in het seminarie van Warmond professor kerkelijk recht, een cursus die op dat ogenblik voor hem was gecreëerd. Reeds in 1850 werd hij echter aangesteld als opvolger van Marianus Verhoeven op de leerstoel kerkelijk recht te Leuven. Internuntius Carlo Belgrado was pas bereid Feye te laten gaan, nadat men een acceptabele vervanger had gevonden in de persoon van Fran-

dienstig leven in Nederland misten.

40 Zie Van der Loos, ‘Geschiedenis’, p. 482-483, 574-577.

41 Ibid., p. 592. Beelens kandidaat was A. Kempenneers, die in 1841 de eerste doctor van de nieuwe Leuvense theologische faculteit werd.

42 Zie hierover Gerard Brom, *Cornelis Broere en de katholieke emancipatie* (Utrecht/Antwerpen, 1955), p. 230-251, m.n. p. 234.

43 Ibid., p. 245.

44 ‘Eene kerkelijke verklaring betreffende het wijsgeerig vraagstuk over de natuurlijke krachten der menschelijke rede’, in: *De Katholiek*, dl. 37 (1860), p. 269-299.

45 Zie hierover ook Brom, *Cornelis Broere*, p. 545-551.

46 Zie, bij wijze van voorbeeld, de positie van Roermonds bisschop Paredis: J.M. Gijsen, *Joannes Augustinus Paredis (1795-1886), bisschop van Roermond, en het Limburg van zijn tijd* (Assen, 1968), p. 407-412.

47 Cf. N. Tromp, ‘De ontvouwing van uw Woord verlicht. Driehonderdvijftig jaar rooms-katholieke bijbelvertaling in Nederland en Vlaande-

ren’, in: A.W.G. Jaakke en E.W. Tuinstra (red.), *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse bijbelvertalin-*

gen na de Statenbijbel (Haarlem/Brussel, 1990), p. 120-124.

48 Cf. Leo Kenis, ‘Feye,

Henricus Joannes’, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 14 (Brussel, 1992), k. 193-195.

ciscus Petrus van de Burgt, die net voordien, in 1849, in Leuven het baccalaureaat in de theologie had behaald.⁴⁹ Vooral in de jaren 1848-1850 heeft Feye talrijke artikelen in *De Katholiek* gepubliceerd. Naar eigen schrijven was hij in die periode hoofdredacteur van het tijdschrift.⁵⁰

Met Beelen was Feye een van de belangrijkste professoren van de theologische faculteit te Leuven in de negentiende eeuw. Hij heeft het programma kerkelijk recht, dat door zijn landgenoot Marianus Verhoeven was opgezet, verder uitgebouwd tot een opleiding die opmer-

220 Antoine Dupont (1836-1917), hoogleraar dogmatische theologie te Leuven. [KU Leuven, Centrale Bibliotheek].

kelijk veel buitenlandse studenten aantrok. In zijn vakgebied verwierf Feye internationale bekendheid met een regelmatig herwerkt handboek over huwelijksbeletselen en dispensaties.⁵¹ Hij was ook als enige Leuenaar consultor bij de voorbereiding van het Eerste Vaticaans Concilie, waarvoor hij in de Centrale Commissie drie vota en in de Commissie voor Kerkelijke Discipline zeven vota voorlegde. Vooral in de eerste commissie leverde hij belangrijke adviezen, onder meer over de houding die men bij de bekendmaking van het concilie tegenover de anglicaanse en de oud-katholieke kerk diende aan te nemen. Voorts bezorgde hij nog een votum over de situatie van de clerus en de positie van de katholieken in België en Nederland.⁵² In dit rapport meldde hij niets bijzonders over de seminarie-opleiding, maar beklemtoonde wel uitvoerig de heilzame rol van de theologische faculteit te Leuven voor het kerkelijke leven in België. Terwijl hij verder zeer uitvoerig over België berichtte, was de informatie over Nederland uiterst beperkt. Op amper vijf bladzijden handelde Feye hoofdzakelijk over de gevaren die voor de katholieken door het samenleven met hun protestantse landgenoten bestonden, onder

49 Na zijn benoeming kreeg Van de Burgt van Belgrado overigens de raad, in Leuven bij De Ram en Feye inlichtingen in te winnen over de cursus. Zie Van der Loos, 'Geschiedenis', p. 593-594.
50 'Een brief van mgr.dr. H.J. Feye, aan de redactie van *De Katholiek*', in: *De Katholiek*, dl. 101 (1892), p. 50-54.

51 *De impedimentis et dispensationibus matrimonialibus*. Leuven, 1867; 1893⁴.

52 *De cleri populique defectibus in Belgio et Hollandia*, Rome, Archivio Segreto Vaticano, *Concilio Vaticano I*, Acta praeparatoria, p. 33-34. Cf. Kenis, *De Theologische Faculteit*, p. 352-354.

53 Feye's naam was opgenomen in de terna bij de bisschopskeuze in Breda (1874) en in Haarlem (1877). Zie J. W.M. Peijnenburg, *Joannes Zwijsen, bisschop 1794-1877* (Tilburg, 1996), p. 167, 170.

54 Zie H. Jacobs, 'De Roermondenaar Antoine Dupont, Professor te Leuven 1836-1917', in: *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg*, 90-91 (1954-1955), p. 227-248.

55 Zie 'De Encycliek *Aeterni Patris* van Leo x111', in: *De Wetenschappelijke Nederlander*, 1 (1881), nr. 1, p. 203-208, 232-235, 261-267; nr. 2, p. 30-34.

meer op het vlak van de gemengde huwelijken en het gemengde onderwijs. Het feit dat Feye in dit rapport nauwelijks meer dan dergelijke algemeen gekende problemen over zijn vaderland memoreerde, laat vermoeden dat hij na zijn jarenlang verblijf in België nog slechts matig vertrouwd was met de situatie van de katholieken in Nederland. Overigens keerde hij na zijn emeritaat niet naar Nederland terug. Toch had hij sinds het concilie een zeker prestige in katholiek Nederland, zoals blijkt uit het feit dat zijn naam een aantal keren onder Nederlandse kandidaat-bisschoppen voorkwam.⁵³

56 Doordat de desbetreffende Leuvense archieven niet meer voorhanden zijn, hebben we alleen gegevens over studenten die een graad behaalden (gepubliceerd in de *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*). Daarnaast volgde een relatief groot aantal buitenlandse studenten (o.m. Ieren) korte tijd theologie te Leuven, zonder die studies met een graad af te sluiten. Er is geen indicatie dat daar een significant grote groep Nederlanders bij was.

57 Daarbij kwamen twee Nederlandse seculariërs uit niet-Nederlandse bisdommen (Luik en Detroit; cf. *infra*); verder waren er vijf Nederlandse regulieren. Zie de Bijlage, 'Overzicht van Nederlandse studenten, gepromoveerd aan de theologische faculteit van Leuven in de negentiende eeuw'. De afkortingen voor de graden zijn, in godgeleerdheid: STB (baccalaureaat), STL (licentiaat), STD (doctoraat); in kerkelijk recht: ICB (baccalaureaat), ICL (licentiaat), ICD (doctoraat). De kwaliteit van deze Leuvense graden wordt zichtbaar uit de opwaardering (in 1920), waardoor ze konden worden aangepast aan de in 1937 door Rome vastgelegde graden: het oude Leuvense baccalaureaat werd equivalent met het nieuwe (en huidige) li-

Antoine Dupont. Tenslotte was, zoals reeds vermeld, ook de Roermondenaar Antoine Dupont in 1873 lid van het professorencorps van de theologische faculteit geworden.⁵⁴ Dupont doceerde al sinds 1866 logica en moraal filosofie aan de Faculteit Wijsbegeerte en Letteren te Leuven. Deze benoeming was er gekomen op instigatie van de extreem antitraditionalistische bisschop Théodore de Montpellier van Luik, als tegengewicht tegen de traditionalistische en liberale stroming aan de universiteit. Dupont werd beschouwd als de spilfiguur van de "parti liégeois" (waar ook F. Ledoux toe behoorde), die in deze zin in Leuven ageerde. In verscheidene publicaties liet Dupont zich kennen als een geboren polemicus, en hij leefde trouwens ook op gespannen voet met verschillende van zijn collega's. Dupont is ook na zijn benoeming op de dogmaleerstoel een filosoof gebleven, die zich vooral met kwesties uit de metafysica bezighield. Zijn schaarse theologische publicaties bestaan hoofdzakelijk uit edities van teksten die hij in zijn colleges gebruikte, zoals het genadetractaat van de achttiende-eeuwse jezuïet Heinrich Kilber, een van de auteurs van de *Theologia Wirceburgensis*, en uittreksels uit de dogmatiek van de Mainzer theoloog Johann Baptist Heinrich. Dupont is bekend als de wegbeereider van het neothomisme in Leuven, wat hem met name door zijn student Désiré Mercier als verdienste is aangerekend. Hij publiceerde verscheidene bijdragen om het initiatief van Leo XIII ter promotie van het neothomisme te verspreiden, ook in Nederland.⁵⁵

Nederlandse studenten te Leuven. Wanneer we de globale vertegenwoordiging van Nederlandse theologiestudenten te Leuven nagaan, merken we meteen een fundamenteel verschil met de situatie in de achttiende eeuw. Terwijl in het Ancien Régime de vorming van Nederlandse priesters in Leuven vaak voorkwam, is daar in de negentiende eeuw zeer weinig van overgebleven. Overlopen we de lijst van gepromoveerde studenten,⁵⁶ dan constateren we dat in heel de negentiende eeuw slechts dertien seculiere priesters uit Nederlandse bisdommen te Leuven een baccalaureaat in de godgeleerdheid behaalden.⁵⁷ Onder hen werden zeven studenten vervolgens licentiaat en bekroonden er tenslotte drie hun studies met een doctoraat. In het kerkelijk recht werd het baccalaureaat door zeven Nederlandse priester-

centiaat, het licentiaat stemde overeen met het

doctoraat, de graad van magister werd ingevoerd

als equivalent van de vroegere Leuvense doctorstitel.

ters behaald. Onder hen gingen er vijf door naar het licentiaat en behaalden er twee het doctoraat.

Deze zeer kleine groep studenten⁵⁸ vertegenwoordigde wel een elite onder de Nederlandse clerus, voorbestemd om vooral in het onderwijs aan de seminaries hoge functies te vervullen. Dit geldt uiteraard voor hen die een doctoraat te Leuven behaalden. Van de drie doctores in de theologie werd H.J.T. Brouwer (promotie 1880) professor in het grootseminarie Rijsenburg en later vicaris-generaal van het aartsbisdom Utrecht. P. Mannens (promotie 1883) werd professor dogmatiek en nadien president van het seminarie van Roermond. De bekendste, 222 H. Poels (promotie 1897), werd in 1904 professor Oude Testament aan de Catholic University of America in Washington en later een sociaal voorman van de katholieken in Limburg. De enige Nederlander die, naast H. Feye, het doctoraat in het kerkelijk recht behaalde, was G. Bauduin (promotie 1888). Hij werd president van het seminarie en vicaris-generaal van het bisdom Roermond.

Professorencarrières aan seminaries waren ook weggelegd voor Nederlandse theologiestudenten die in Leuven een graad behaalden lager dan het doctoraat. Onder de Nederlandse licentiaten in de godgeleerdheid werd P.J.H. Russel (promotie 1849) in 1861 professor kerkelijk recht in Roermond. W.G. van Vuuren (promotie 1857) werd professor exegese en kerkgeschiedenis in het seminarie Rijsenburg. In 1866 werd hij er opgevolgd door C. Mutsaers, die in 1865 te Leuven was gepromoveerd. Drie Leuvense licentiaten in het kerkelijk recht werden professor aan seminaries: P.J. Gabriël (promotie 1856) werd in 1858 professor kerkelijk recht in het seminarie van Hoeven; W. van Hees (promotie 1869) doceerde vanaf 1872 filosofie in Hoeven; H.A. van Spanje (promotie 1884) werd in 1896 professor moraal in het seminarie Rijsenburg.

Onder de studenten die hun studies te Leuven met een baccalaureaatstitel afsloten, was er de reeds genoemde F.P. van de Burgt (promotie 1849), die na zijn carrière in Warmond professor en (in 1860) president van het seminarie Rijsenburg werd. C.A. Oomen (promotie 1885) werd in 1892 professor dogmatische theologie in het seminarie van Hoeven. I.A. van Os promoveerde in 1872 te Leuven tot baccalaureus in het kerkelijk recht en zette zijn studies in Würzburg voort, waar hij in 1874 doctoreerde;⁵⁹ hij werd in 1896 professor kerkelijk recht en president van het seminarie Rijsenburg. Verder had de Leuvense faculteit onder haar Nederlandse alumni één bisschop: P. Hopmans, die in 1893 het baccalaureaat in de godgeleerdheid behaalde, werd in 1914 bisschop van Breda.

Tenslotte studeerden in Leuven ook Nederlandse clerici die hun studies niet met een promotie afsloten. We noemden reeds M.T. Timmermans, die al een academische graad bezat toen hij in Leuven kwam studeren. Verder is er het voorbeeld van P.J. Hoefnagels, die in 1854 professor en in 1866 president van het seminarie van Roermond werd. Na zijn priesterwijding had hij in 1845-1847 de eerste twee jaren theologie in Leuven gevolgd, maar zijn naam komt niet voor op de promotielijsten.

58 Ter vergelijking: het totaal aantal Leuvense promoties in de negentiende eeuw bedroeg: STB 407, STL 142, STD 32; ICB 109, ICL 47, ICD 15 (totaal 752). Het aantal buitenlandse promoties: STB 85, STL 25, STD 5; ICB 25, ICL 11, ICD 7 (totaal 158); dit is een vertegenwoordiging van 20% buitenlanders (met uitschieters van slechts 15,6% voor het STD en niet minder dan 46,6% voor het ICD).

59 Dat deed hij tegelijk met zijn bisdomgenoot J.G.W. Vermeulen, die na het behalen van zijn baccalaureaat theologie in Leuven (1872) eveneens naar Würzburg trok en er in 1874 tot doctor in de godgeleerdheid promoveerde.

Volledigheidshalve vermelden we nog dat twee Nederlandse priesterstudenten uit het bisdom Roermond bij hun promotie te Leuven al naar een ander bisdom waren overgegaan. C. Lucas (doctoraat godgeleerdheid 1883) was in 1875 aan zijn priesteropleiding begonnen in het bisdom Luik, waar hij later professor aan het grootseminarie en secretaris van de bisschop werd. J. Willemsen studeerde vanaf 1867 aan het American College te Leuven, werd in 1870 geïncardineerd in het bisdom Detroit en behaalde in 1871 het baccalaureaat godgeleerdheid aan de faculteit; vervolgens werd hij docent en, van 1892 tot 1898, rector van het American College. We wezen reeds op de betekenis van het American College voor de priesteropleiding in Leuven. Opmerkelijk is dat in de negentiende eeuw ook een zeer groot aantal Nederlandse priesterstudenten aan het college heeft gestudeerd. Voor de periode 1857-1898 tellen we niet minder dan 96 Nederlanders onder de studenten van het American College, voor bijna de helft afkomstig uit het bisdom Roermond.⁶⁰

De vertegenwoordiging van de respectieve Nederlandse bisdommen onder de gepromoveerde studenten aan de faculteit moet gezien het geringe aantal met de gepaste terughoudendheid worden beoordeeld. Zij laat een overwicht van de zuidelijke bisdommen Roermond (in theologie) en Breda (in kerkelijk recht) zien. Vooral op het einde van de eeuw leverde Roermond de meeste studenten. Opvallend is dat uit het bisdom Den Bosch slechts één student in Leuven een graad behaalde, namelijk C.P.M. Mutsaers. Na zijn promotie werd hij dan nog op Rijsenburg benoemd, en niet in het seminarie van Haaren, dat ondanks zijn oorspronkelijke connecties en goede verstandhouding met Leuven kennelijk geen behoefte had om studenten naar Leuven te sturen.⁶¹ In positieve zin verrassend is dan weer de vaststelling dat zes oud-studenten van Leuven (eventueel via omwegen) professor in het seminarie Rijsenburg zijn geworden.

Voor Warmond, tenslotte, is het aantal studenten dat in Leuven afstudeerde uiterst gering. Naast de reeds genoemde H. Feye (doctoraat kerkelijk recht in 1847) en F.P. van de Burgt (baccalaureaat godgeleerdheid in 1849), is er nog één priester uit het bisdom Haarlem te vermelden, namelijk P.M.J. Lurasco, die in 1876 in Leuven het baccalaureaat in de theologie behaalde.

De beperkte aanwezigheid van Nederlandse studenten aan de Leuvense faculteit had niet uitdrukkelijk met Leuven te maken, maar met het geringe belang dat de Nederlandse kerkleiders al sinds het einde van de achttiende eeuw aan een voortgezette theologische opleiding voor hun clerus hechtten.⁶² Hun overtuiging van de eigenwaarde van de Nederlandse seminarie-opleiding verklaart trouwens eveneens het klein aantal Nederlandse theologiestudenten te Rome.⁶³ De Nederlandse bisschoppen waren niet alleen van oordeel dat hun seminarie-opleiding uitstekend was, zij toonden in het algemeen wantrouwen tegenover academische opleidingen voor clerici. Het gevolg van deze optie was dat slechts een zeer beperkt aantal docenten aan de seminaries een academische graad had behaald.⁶⁴

Dit gebrek aan interesse steekt toch af tegen de houding van de

60 Zie de lijst in Sauter, *The American College*, p. 203-245.

61 Cf. Peijnenburg, *Joannes Zwijsen*, p. 262-263.

62 Zie Theo Clemens, 'Een onbedoeld kind van de revolutie. Veranderingen in de opleiding van priesters voor de Rooms-Katholieke Kerk van de Noordelijke Nederlanden na 1795', in: *Trajecta*, 3 (1994), p. 307-327.

63 Zie hierover De Valk, *Roomser dan de paus?*, p. 271-275.

64 In Haaren waren ze onder bisschop Zwijsen allen autodidact (Pijnenburg, *Joannes Zwijsen*, p. 262-263), evenals in Boven donk (P.J. Hoeven), tot de Leuvense alumni Gabriël (1854) en W. van Hees (1872) er kwamen doceren; P.B.A. Melief, *Joannes van Hooydonk. Apostolisch administrator en vicaris van het vicariaat Breda, eerste bisschop van Breda 1827-1853-1867* (Tilburg, 1987), p. 294.

Belgische bisschoppen tegenover een academische theologie-opleiding. Bij belangrijke kerkleiders als aartsbisschop Sterckx en bisschop Van Bommel heerste de overtuiging dat een grondige vorming in een universitair milieu voor de elite van de clerus noodzakelijk was. Ook in het heetst van de traditionalistische controverse, toen enkele anti-traditionalistische bisschoppen hun studenten uit Leuven weghielden, stuurden ze hen naar Rome⁶⁵ of naar andere theologische faculteiten (bijvoorbeeld te Rijsel). We hebben er al op gewezen dat deze voortgezette vorming in een universitair milieu op het einde van de negentiende eeuw in Leuven een stimulans betekende voor de wetenschappelijke opbloei van de theologie.

Maar voor wat in Leuven vruchten afwierp, was katholiek Nederland kennelijk nog niet rijp – zoals bleek uit het wedervaren van Désiré Mercier, toen die in 1894 op aansporing van Rome naar Nederland trok om er bij de bisschoppen steun voor zijn 'Institut Supérieur de Philosophie' te zoeken.⁶⁶ In de aanbevelingsbrief die Mercier vanwege Rome meebracht, werd geargumenteed dat het Leuvense instituut mogelijkheden bood voor een degelijke opleiding van docenten voor een toekomstige, in Nederland op te richten katholieke universiteit of theologische faculteit. Mercier kwam echter van een kale reis thuis. De tijd was nog niet gekomen, vonden de bisschoppen die hem te woord stonden, om de oprichting van een eigen universiteit of faculteit in Nederland in overweging te nemen. Voor het overige achtten zij het overbodig onder hun priesterstudenten kandidaten naar Leuven (of Rome, of het pas opgerichte Fribourg) te sturen om zich op academisch niveau in de theologie te vervolmaken. Aldus oordeelden zij niet anders dan hun voorgangers een eeuw eerder hadden gedaan.

4. CONCLUSIE

Wanneer we de evolutie van de Leuvense theologische faculteit in de loop van de negentiende eeuw overzien, valt een zekere ambiguïteit in haar positie waar te nemen. Aan de ene kant nam de theologische faculteit op het publieke forum, bijvoorbeeld naar aanleiding van belangrijke kerkelijke aangelegenheden als de dogmaverklaringen van de onbevleete ontvangenis (1854) en de pauselijke onfeilbaarheid (1870), een onmiskenbaar orthodoxe en zelfs ultramontaanse positie in.⁶⁷ In de mate dat de Leuvense theologen, anderzijds, een confrontatie met de nieuwe gedachtenstromingen van de moderne tijd aangingen, werden zij van liberaal-katholicisme en traditionalisme beschuldigd. Zo werd de theologische faculteit in een wat ambivalente positie gedrongen, die niet adequaat verklaard kan worden door middel van de simpele tegenstelling liberaal versus ultramontaans. Binnen de oorspronkelijk brede ultramontaanse stroming lijkt zich veeleer een extreme tendens te hebben doorgezet, die door haar globale afwijzing van de moderniteit gematigde ultramontanen in radicaliteit passeerde. De spanningen die deze intransigente fractie met

65 De Belgische bisschoppen waren de eersten om in 1844 in Rome een college voor hun priesterstudenten op te richten. Aanvankelijk diende het om te Leuven afgestudeerde priesters de gelegenheid te verschaffen zich met de Romeinse instellingen vertrouwd te maken. Vanaf 1868 verbleven er ook priesterstudenten die in Rome theologie en filosofie studeerden.

66 Zie De Valk, *Roomser dan de paus?*, p. 275-283.

67 Zie Kenis, *De Theologische Faculteit*, p. 228-231, 357-359.

haar acties tegen de universiteit van Leuven teweegbracht, hebben op de evolutie van de Leuvense theologie decennialang remmend gewerkt. Pas op het einde van de eeuw keerde aan de faculteit een klimaat weer waarin vooral in de historische disciplines wetenschappelijk onderzoek van een hoog niveau tot ontwikkeling kon komen.

Van wezenlijk belang voor de kwaliteit van de theologische opleiding te Leuven was het feit dat ze in een katholieke universiteit geïntegreerd was. Deze vrije universiteit vervulde in de negentiende eeuw onder veel katholieken een modelfunctie en heeft wezenlijk bijgedragen aan de internationale uitstraling van de theologische faculteit. In deze context moeten we constateren dat de invloed van de faculteit op het nabije Nederland naar verhouding veeleer beperkt is gebleven. Wat het meest opvalt is het relatief grote aandeel van Nederlanders onder het academisch korps te Leuven, zeker bij de eerste generatie theologieprofessoren. Deze Nederlandse professoren onderhielden geregelde contacten met hun vaderland en oefenden daar meestal een informele, soms nog moeilijk traceerbare invloed uit. Voorts stelden we vast dat de Nederlandse bisschoppen een beperkt aantal studenten naar de Leuvense faculteit zonden. Wanneer we de latere carrières van deze studenten in rekening brengen, kunnen we besluiten dat Leuven ook in de negentiende eeuw voor de Nederlandse kerk nog een rol heeft vervuld als leverancier van academisch gevormde seminarieprofessoren, die in Nederland vaak de uitzondering onder hun collega's vormden.

225

Summary

This article sketches the development of the theological faculty of the Catholic University at Leuven during the 19th century. In addition, it focuses on the contacts between the faculty and the Netherlands. It was in particular among the first generation of professors that there were various native Dutchmen. Occasionally, they were active in their home country through informal contacts, e.g. with regard to the situation in the seminaries. There were relatively few Dutch students among the foreign students at the faculty of theology. After finishing their studies in Leuven, most of them went on to occupy important ecclesiastical offices, especially as professors at diocesan seminaries.

Personalia

Leo Kenis (geb. 1953) studeerde godsdienstwetenschappen, filosofie en theologie aan de Katholieke Universiteit te Leuven, waar hij in 1990 promoveerde op een proefschrift over de geschiedenis van de Leuvense theologische faculteit in de negentiende eeuw. Sinds 1995 is hij docent geschiedenis van kerk en theologie aan de Faculteit Godgeleerdheid van de K.U. Leuven. Zijn publicaties betreffen de kerk- en theologiegeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw.

Adres: Geldenaaksebaan 12, B-3001 Leuven.

Bijlage:

Overzicht van Nederlandse studenten, gepromoveerd aan de Theologische Faculteit van Leuven in de negentiende eeuw

GODGELEERDHEID

	P.J.H. Russel (Roermond)	STB 1847	STL 1849	
	F.P. van de Burgt (Ravenstein-Megen)	STB 1849		
	F. van den Heuvel (recollect)	STB 1851		
	W.G. van Vuuren (Utrecht)	STB 1856	STL 1857	
	C.P.M. Mutsaers (Den Bosch)	STB 1863	STL 1865	
226	J. Willemsen (Roermond → <i>Detroit</i>)	STB 1871		
	J.G.W. Vermeulen (Utrecht)	STB 1872		
	P.M.J. Lurasco (Haarlem)	STB 1876		
	H.J.T. Brouwer (Utrecht)	STB 1877	STL 1878	STD 1880
	C. Lucas (Roermond → <i>Luik</i>)	STB 1879	STL 1881	STD 1883
	P. Mannens (Roermond)	STB 1879	STL 1881	STD 1883
	C.A. Oomen (Breda)	STB 1885		
	P. Hopmans (Breda)	STB 1893		
	H. Poels (Roermond)	STB 1893	STL 1895	STD 1897
	J.E. de Wit (cisterciënzer)	STB 1895		
	J.G. Meyers (cisterciënzer)	STB 1895		
	P. Geraerts (Roermond)	STB 1896	STL 1898	
	J. Scheyven (Roermond)	STB 1897		
	W. Sigfried (franciscaan)	STB 1898	STL 1900	
	M.H. Smeets (franciscaan)	STB 1898	STL 1900	

KERKELIJK RECHT

	H.J. Feye (Hollandse Missie)	ICB 1845	ICL 1846	ICD 1847
	P.J. Gabriël (Breda)	ICB 1854	ICL 1856	
	P. vanden Hoek (Breda)	ICB 1863		
	W. van Hees (Breda)	ICB 1867	ICL 1869	
	I.A. van Os (Utrecht)	ICB 1872		
	H.A. van Spanje (Utrecht)	ICB 1882	ICL 1884	
	G. Bauduin (Roermond)	ICB 1885	ICL 1886	ICD 1888